

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA EFECTUADA AL CARRER D'ELISABETS,
9-13, 16-24/ PLAÇA DELS ANGELS, 1-3**

Data de la intervenció: octubre, 2004

Codi MHCB: 201/04

Lluís Juan Gonzàlez
Barcelona, abril de 2005

Índex

1. Introducció-----	3
2. Situació geogràfica -----	4
3. Context històric i antecedents arqueològics -----	6
4. Motius i objectius de la intervenció -----	10
5. Mètode de treball -----	11
6. Descripció dels treballs realitzats -----	12
7. Conclusions -----	21
8. Bibliografia -----	22

ANNEXES

- Repertori estratigràfic
- Planimetria
- Documentació fotogràfica

FITXA TÈCNICA

NOM DEL JACIMENT	C/ Elisabets, 9-13, 16-24 / Plaça dels Àngels, 1-3
UBICACIÓ	Barri del Raval, Districte de Ciutat Vella , Barcelona
COORDENADES UTM Fus31N amb Datum ED50 (UB/ITC)	X: 430638.66 Y: 4581897.04 Z: 11,85 m.s.n.m.
CONTEXT	Zona urbana
TIPUS D'INTERVENCIÓ	<u>Preventiva terrestre</u>
CLASSE D'ACTIVITAT	Control i/o excavació
DATES D'INTERVENCIÓ	21 al 29 d'octubre de 2004
PROMOTOR	FECSA-ENDESA
EQUIP TÈCNIC	Direcció: Lluís Juan González

1. Introducció

La intervenció arqueològica preventiva de la qual tracta la present memòria, s'ha dut a terme arrel de la necessitat per part de les empreses FECSA-ENDESA i TELEFÓNICA de realitzar dues rases que permetin la instal.lació d'una nova línia elèctrica i telefònica entre els núms. 9-13 i 16-24 del carrer d'Elisabets, i els núms.1 i 3 de la Plaça dels Àngels, tots dos a la ciutat de Barcelona. L'obra respòn al num. de llicència TECZ1136915 i ha estat duta a terme per les empreses ESPELSA i OCTELSA mitjançant subcontracte.

Donat que aquest indret s'inclou en una zona d'interés arqueològic i alt valor històric, es va creure oportuna la necessitat d'intervenir-hi arqueològicament, realitzant-se un Projecte (codi MHCB 201/04) coordinat pel Museu d'Història de la Ciutat, de l'Ajuntament de Barcelona, i encarregant-se la gestió arqueològica a l'empresa **ATICS, S.L.** La direcció tècnica ha estat duta a terme per l'arqueòleg **Lluís Juan González**, i ha comptat amb la supervisió del Servei d'Arqueologia Urbana del Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona.

Els treballs en qüestió han estat realitzats els dies 21 i 22 d'octubre de 2004.

2. Situació geogràfica

Com ja hem dit a l'apartat anterior, la intervenció arqueològica s'ha realitzat al carrer d'Elisabets i a la plaça dels Àngels, al districte de Ciutat Vella de Barcelona.

1. SITUACIÓ DEL JACIMENT

La ciutat de Barcelona es troba dins d'un terme municipal que s'estén a la costa de la mar Mediterrània en una plana d'uns 5 km. d'amplària (l'extensió total del terme és de 91,41 km²), limitada al NW per la serra de Collserola (que culmina a 512 m. al cim del Tibidabo), entre els sectors deltaics del Llobregat i el Besós. La seva funció de capital ha estat sens dubte afavorida per la situació geogràfica d'aquesta plana, on conflueixen els dos grans eixos de comunicació que travessen en direcció Nord-Sud la Catalunya central (el Llobregat i l'eix dels rius Besós-Congost-Ter) i que accedeixen a la ciutat a través del congost de Martorell el primer i del coll de Finestrelles, sota el turó de Montcada, el segon.

La falla, originada al moment de la fractura del Massís Catalano-Balear, dibuixà el que, a grans trets, havia de ser la costa catalana. Per això, el pla inclinat del peu de Collserola és de basament paleozoic i d'estructura tabular, havent estat afectat per tots els moviments orogènics alpins. En el miocè i el pliocè, damunt del sòcol paleozoic se sedimentaren dipòsits marins, dels quals són testimonis el seguit de turons suara anomenats. El Pla, que des de Collserola va baixant suaument i d'una manera regular, en el punt de contacte entre la Ciutat Vella i l'Eixample, es produeix una ruptura de continuïtat amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, clarament visible en la morfologia urbana. Aquest tall va ser aprofitat per la defensa, recolzant-hi les muralles, o per a l'economia, instal·lant a les Moles diversos molins aprofitant el sallent. De l'esglaó cap a mar ja no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un

mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïnals i el corrent litoral.

Així doncs, el Pla es pot dividir en tres sectors: El *Pla inclinat*, els *turons arran de mar*, i el *pla de baix*, que correspondria a la zona compresa entre l'esglaó i el mar. En aquest sector hi dominen materials al·luvials més fins aportats per rieres, torrents i les aigües d'escorrentiu que baixen de la serra i, també, dels corrents marins.

Des del punt de vista urbanístic la ciutat de Barcelona consta de diverses àrees organitzades en districtes. Prop del mar i dominat al sud pel gran promontori de Montjuïc hi ha el nucli antic, on la ciutat restà reclosa fins a la desaparició de les muralles durant el segle XIX. Aquest espai inclou, d'una banda, un nucli central anomenat barri gòtic que correspon a la primitiva ciutat romana i, de l'altra, un seguit de ravals situats al seu voltant que es van formar en època medieval, dins el perímetre de les muralles aixecades al segle XIV. Al nord de la ciutat antiga s'estén l'Eixample, una àmplia zona quadriculada planificada a la segona meitat del segle XIX, segons el pla d'Ildefons Cerdà, un cop s'havien enderrocat les muralles que encerclaven la ciutat i que oprimia el seu desenvolupament.

D'aquesta manera, hem de situar els treballs que aquí ens ocupen en una zona de la Barcelona medieval que comença a formar part d'ella, de manera inqüestionable, a partir del S. XIV, amb la construcció de noves línies defensives, i que aviat es va convertir en el descongestionant d'una ciutat emmurallada amb poc espai per expandir-se.

3. Context històric i antecedents arqueològics

Context històric

Actualment el barri del Raval de Barcelona es troba delimitat per tots aquells carrers i avingudes que segueixen el traçat de l'antiga línia de muralles. Així trobem un límit al nord que el conformarien les Rambles, on es situaria el cinturó de muralles bastit durant el s. XIII i que encara no englobava el barri; el límit al costat oest el situaríem al carrer de Pelai, que també coincideix amb el cinturó de muralles que ja va protegir el barri a partir del s. XIV; pel sud, el Raval quedaria delimitat per les rondes de de la Universitat i de Sant Antoni, que igualment segueixen el traçat de les fortificacions del s. XIV, les quals seguirien per l'actual avinguda del Paral.lel fins arribar a les Drassanes, que marcarien el límit oriental del barri.

Ja en època romana, el que coneixem com el Raval, quedava situat fora de les muralles; si bé entre els segles IX i XII, a gran part del territori que circumdava l'antiga ciutat romana van anar sorgint nous nuclis de població, les villes noves, al voltat de centres d'ordre econòmic o religiós, normalment esglésies de les quals prenen la nomenclatura. El sector que ocupa actualment el carrer d'Elisabets es va mantenir fins ben entrat el s. XVII com a una zona destinada a l'horta i la ramaderia.

El desenvolupament ràpid d'aquestes villes noves va provocar que quedés obsolet l'antic perímetre de muralla de la ciutat romana, construint-se un nou cinturó emmurallat al llarg del s. XIII que tancava la ciutat per les Rambles i que, per tant, no va incloure els terrenys del Raval, que haurà d'esperar fins la construcció del tercer cinturó, ja durant la segona meitat del s. XIV, per quedar inclòs definitivament en l'entramat de la ciutat. Tot i així, la ja esmentada llunyania dels centres institucionals i econòmics del municipi, van provocar que fins ben entrat el s. XVIII, el barri es presentés com a un territori d'hortos i petites explotacions agrícoles vinculades a famílies nobles o a institucions religioses que les arrendaven a camperols de la zona. L'entramat urbà es centrava al voltant de tres eixos conformats pel carrer de Sant Pau, el

carrer de Tallers i el carrer de l'Hospital que comunicaven amb les portes de la muralla. Igualment, és notable l'existència de moltes institucions conventuals (el convent dels Àngels, el de Bonsuccés o el d'Elisabets), sobretot a partir del s. XVI, així com d'institucions de caire docent o assistencial (com ara l'Hospital de la Santa Creu, ja existent al s. XIV, o la casa de la Misericòrdia). Però a partir del s. XVIII, el creixement demogràfic i econòmic i l'arribada de l'activitat industrial que ja no tenia cabuda dins els antics barris gremials de Barcelona, sobretot al de Sant Pere, provoca una profunda transformació al territori que aquí ens ocupa; el Raval serà ara una zona amb amplis terrenys edificables, la qual cosa suposa la formació de la xarxa urbana en part encara visible avui en dia, i que quedarà clarament definida durant el s. XIX. D'ençà aleshores, el Raval es converteix en un barri d'activitat industrial i de residències populars, esperit aquest darrer que ha conservat fins els nostres dies.

Pel que fa al propi carrer d'Elisabets, aquest prèn el nom de l'antic convent de les monges de Santa Isabel d'Hongria (més conegudes popularment com *elisabets*), que ocupava part del seu actual traçat. Aquest convent no era altra cosa que una de les moltes institucions religioses i assistencials que, com ja hem dit anteriorment, existien en aquesta zona de la ciutat fins el s. XIX; fundat el 1554, va romandre actiu fins a mitjans s. XIX per ser finalment enderrocat el 1880. La resta del teixit urbà que trobem al voltant, és originari, en bona part, del s. XVIII, i hauria estat coneguda des d'època medieval com a *barri dels tallers*, al trobar-s'hi allà molts establiments dedicats al tall de la carn; algunes fonts també ens parlen d'un portal de la muralla en aquest indret, conegut com a *porta d'en Godoy, de Sant Sever o dels Tallers*.

Dintre de la proximitat del sector afectat pels presents treballs, s'han dut a terme diferents intervencions arqueològiques entre les quals cal destacar les dutes a terme per Carme Subiranas (SUBIRANAS, 1998) a la plaça de Vicenç Martorell, que permeteren documentar diferents estructures muràries indeterminades, molt possiblement vinculades a l'antiga Casa de Misericòrdia o al convent de Bonsuccés; igualment es va poder constatar l'existència de diverses galeries que es van interpretar com a possibles refugis antiaeris

excavats durant la Guerra Civil Espanyola (1936-39). Pràcticament de manera contigua, Mireia Blesa va realitzar diferents cates a la mateixa plaça i al carrer de Ramelleres, en el transcurs de les quals es va poder documentar una estructura ja descrita per Subiranas en l'excavació anterior (BLESA, 2002). Una nova intervenció duta a terme per Xavier Maese (MAESE, 2003) entre els núms. 2-4 i la plaça de Bonsuccés, van deixar a la llum diferents restes habitacionals datades amb anterioritat a la construcció del convent de Bonsuccés (1626). Finalment, l'any 2003 es va procedir a l'excavació en extensió del solar pertanyent al núm. 11 del carrer d'Elisabets, la qual cosa va permetre documentar diferents estructures amb una cronologia que abarca des del s. XVI al XIX, relacionades amb antics habitatges i amb l'antic convent d'Elisabets, així com diferents pous medievals.

4. Motius i objectius de la intervenció

Tal i com ja hem indicat en els apartats anteriors, els treballs arqueològics duts a terme han estat propiciats per la necessitat de les empreses FECSA-ENDESA i TELEFONICA de realitzar dues rases que permetin la instal·lació d'un cablejat per establir una nova línia elèctrica i telefònica. El fet de que la zona afectada estigui situada en un indret d'interès arqueològic i alt valor històric, com hem vingut explicant en l'apartat 3, ha donat peu a que es considerés la presència d'un control arqueològic preventiu en vistes a la possible aparició de restes i d'estructures, seguint el procediment establert per la llei 9/1993, de 30 de setembre, del patrimoni cultural català, i el Decret 78/2002, de 5 de març, del Reglament de protecció del patrimoni arqueològic i paleontològic.

Podem resumir l'interès històric i arqueològic de la zona on s'han de dur a terme els treballs en diferents aspectes. Per una banda, l'indret es troba situat dins del que seria l'*ager* de l'antiga ciutat romana de Barcelona. Per altra banda, tot aquest sector hauria format part del convent de les Elisabets, datat del s XVI, i es trobaria molt aprop de l'antic convent dels Àngels. Finalment, tot el barri del Raval es pot considerar com un de les àrees d'expansió de la ciutat medieval, sobretot a partir del s. XVI.

Tots aquests motius creiem que justifiquen per si sols la importància de dur a terme els citats treballs arqueològics a la zona per tal de localitzar i documentar les possibles restes patrimonials que poguessin veure's afectades per l'actuació urbanística, procurant obtenir la màxima informació de l'àrea i així complementar els estudis realitzats fins el moment.

5. Mètode de treball

Tal i com el Museu d'Història de la Ciutat de Barcelona especifica, en aquesta intervenció arqueològica s'ha utilitzat el mètode de registre ideat per E. C. Harris i A. Carandini.

Es tracta d'una metodologia sistemàtica que consisteix a registrar objectivament els estrats que s'exhumen, amb l'objectiu d'entendre'n la formació, delimitació, estructuració i ordre de deposició. Per a fer-ho, es numera els estrats sota el nom d'"unitat estratigràfica" (UE), que els individualitza els uns dels altres. Cada UE es registra en una fitxa on s'indiquen les dades que permeten la seva correcta identificació i descripció (ubicació en el jaciment, característiques físiques, situació en les plantes i seccions i posició física respecte a la resta d'UE del jaciment amb les quals es relaciona).

Aquest mètode també inclou la realització de material gràfic: planimetria d'una banda i fotografia de l'altra. La planimetria es concreta en plantes i seccions, les quals ens donen, respectivament, una visió diacrònica i una de sincrònica de les troballes realitzades. Pel que fa al material fotogràfic, és imprescindible per a la constància visual dels treballs realitzats.

6. Descripció dels treballs realitzats

El dia 13 d'Octubre de 2004 s'incien els treballs per tal de dur a terme la instal·lació d'un nou cablejat elèctric entre els núms. 16-24 del carrer d'Elisabets, i els núms. 1-3 de la Plaça dels Àngels de la ciutat de Barcelona. Segons el projecte d'obra presentat al MHCB, es preveia l'obertura d'una rasa de 68 metres de llargada, per 0,40 d'amplada i 0,60 de fondària, amb una orientació N-S, que avançaria per tot el carrer d'Elisabets, des de la cantonada amb la Plaça dels Àngels, paral·lelament a la seva façana occidental, de la qual hauria restat separada 0,5 metres. Malgrat tot, degut a l'existència de conduccions ja realitzades anteriorment i que coincidien amb el traçat descrit al projecte d'obra, només es va haver d'obrir una petita cata de 120 x 40 cm davant el núm. 16 del carrer d'Elisabets, per tal de cercar dites conduccions. Aquesta rasa s'ha denominat amb el núm. 100, mentre que les diferents UE documentades s'han anat numerant a partir del núm. 101, correlativament.

D'aquesta manera es va procedir a l'obertura del subsòl, amb martell compressor¹. El primer nivell documentat (UE. 101) ha estat el paviment modern del carrer, format per lloses de formigó de 43 x 30 x 8 cm., a més de la seva preparació de formigó i varilles metàl·liques (UE. 102) entrellaçades, la potencia de la qual oscil·lava entre els 25 i els 30 cm. Per sota d'aquest paviment es va documentar un nou estrat (UE. 103), format per sauló barrejat amb material constructiu, que sol ser el sediment utilitzat habitualment per al farciment de les rases realitzades per la instal·lació de serveis. Davant la no necessàrietat d'obrir més sectors del subsòl, els treballs relacionats amb la xarxa elèctrica es van donar per acabats el mateix 13 d'Octubre de 2004².

Pel que fa als treballs realitzats per l'empresa TELEFONICA, aquests van començar el dia 21 d'Octubre de 2004, i aprofitaren, en bona part, una rasa ja oberta davant els núms. 9-13 del carrer d'Elisabets, per tal de poder obrir els 28 m que constaven al projecte presentat. En aquest cas, es va procedir a

---

¹ Veure Annexes, fotograf. 1 i 2

² Veure Annexes, fotograf. 5 i 6

obrir el paviment de lloses de formigó i a retirar el sediment de la rasa (rasa 200) mitjançant una màquina excavadora de petites dimensions³, fins arribar a la fondària d'essitjada, que en cap cas fou superior als 0,40 m. Al igual que hem explicat en el cas de la rasa 100, la seqüència estratigràfica documentada es conforma del paviment de lloses de formigó (UE 201), la seva preparació (UE 202) i l'estrat de sauló (UE 203) utilitzat per farcir les rases dels serveis. A nivell d'estructura, podem destacar l'existència de la fonamentació (UE 204)⁴ de l'edifici pertanyent al núm. 11 del carrer d'Elisabets, bastit a finals del s. XIX, i que es podia contemplar en tota la longitud de la rasa. Un cop oberta la rasa, es va procedir a col·locar les conduccions per la xarxa telefònica i es va colmar amb formigó⁵, donant-se per acabats els treballs el 22 d'Octubre de 2004.

---

³ Veure Annexes, fotograf. 7 i 8

⁴ Veure Annexes, fotograf. 9

⁵ Veure Annexes, fotograf. 10 i 11

7. Conclusions

El resultat de la intervenció als carrer d'Elisabets 9-13/16-24, amb codi MHCB 201/04, constata la inexistència de restes arqueològiques rellevants a la zona afectada, podent-se parlar de resultats negatius.

L'estratigrafia que s'ha pogut documentar ha consistit en una seqüència contemporània formada per una capa de lloses que conformen el paviment del carrer, cobrint una capa de preparació de formigó. Per sota d'aquesta capa de formigó ha aparegut sauló barrejat amb argil·les i material constructiu, que cobria serveis moderns (aigua, gas, electricitat). Com a única estructura destacable, només podem citar l'existència del fonaments de la finca pertanyent al núm. 11 del carrer d'Elisabets. Podem dir que es tracta, doncs, d'una zona molt afectada per intervencions recents anteriors destinades a la instal·lació d'aquests serveis subterranis.

L'escassa profunditat de les rases realitzades (amb un màxim de 60cm.), ha impedit documentar les cotes inferiors, per la qual cosa no es pot descartar que hi hagi restes arqueològiques per sota d'aquestes.

8. Bibliografia

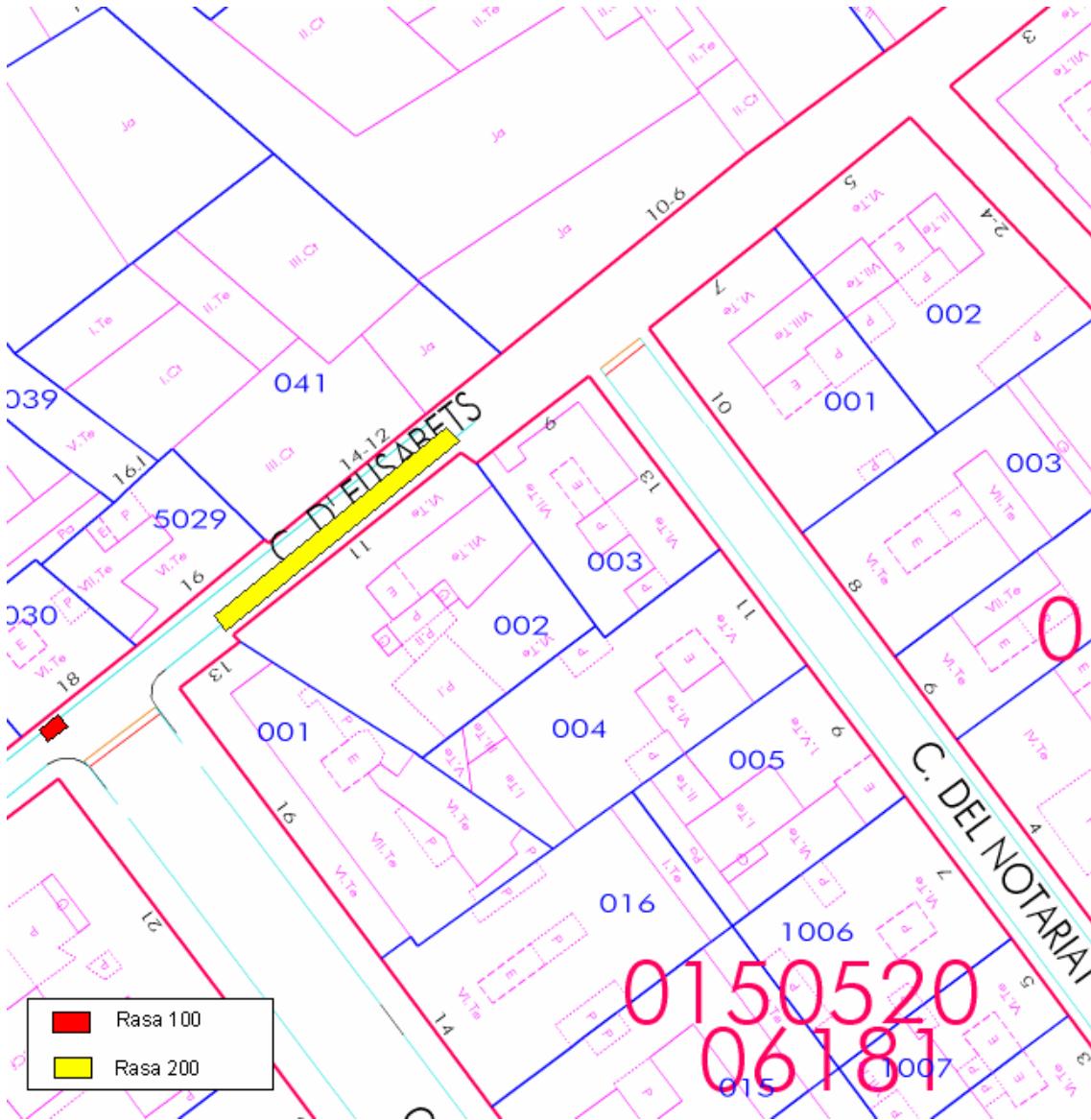
- **AAVV.-** *Actes del I congrés d'història del Pla de Barcelona, celebrat a l'Institut Municipal d'Història. El Pla de Barcelona i seva història.* 1982
- **AAVV.-** *Història de Barcelona*, vol. 2, 3, 4, 5. Enciclopèdia Catalana. Barcelona, 1992.
- **AAVV.-** *Intervencions a Barcino (1982-1989)*”, a *Anuari d'intervencions arqueològiques a Catalunya. Època romana, Antiguitat tardana. Campanyes 1982-1989.* Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya. Barcelona, 1993.
- **AJUNTAMENT DE BARCELONA.** *Urbanisme de Barcelona.*
<http://www.bcn.es/urbanisme/>
- **BLESA i CAPELLA, M.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic al carrer de Ramalleres, 17.* Barcelona, 2002.
- **CIRICI, A.-** *Barcelona, pam a pam.* Barcelona, 1976.
- **GARCIA I ESPUCHE, A.-** *Espai i societat a la Barcelona pre-industrial.* Barcelona, 1986.
- **MAESE FIDALGO, X.-** *Memòria d'intervenció del control arqueològic al carrer d'Elisabets, 2-4 / Doctor Dou, 19.* Barcelona, 2003.
- **SUBIRANAS FABREGAS, C.-** *Memòria d'intervenció arqueològica a la plaça de Ramalleres.* Barcelona, 1998.

ANNEXES

- **Repertori Estratigràfic**
- **Planimetria**
- **Documentació fotogràfica**

Plànol d'ubicació de les rases

Documentació fotogràfica

Fotografia núm. 1: Rasa 100 un cop oberta

Fotografia núm. 2: Obertura de la rasa 200

Fotografia núm. 3: UE 204

Fotografia núm. 4: rasa 200 un cop oberta